ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

2 травня 2021 року мало б виповнитись 80 років Олегу Васильовичу Рибалову – видатному вченому, талановитому лікарю, одному з фундаторів вітчизняної хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії, доктору медичних наук, професору, академіку Української академії наук. Професор Рибалов належав до когорти тих, кому своєю славою має завдячувати Українська медична стоматологічна академія. Його ім'я назавжди буде вписано золотими буквами в її історію.

Знаний науковець зустрічав своє 80-річчя у розквіті творчих сил, сповнений нових ідей, планів і задумів. Але безжальна недуга, що нині охопила весь світ, перервала його земний життєвий шлях.

Олег Васильович прожив яскраве й гідне життя, був справжнім інтелегентом, духовно багатою людиною з блискучим інтелектом і широкою ерудицією, глибоким дослідником, ученим,

*Аветіков Д.С., Локес К.П., Іваницька О.С.,
Яценко І.В., Андріянова О.Ю.,
Розколупа О.О., Яценко П.І.*

ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ, ЛІКАР, ПЕДАГОГ (ДО 80-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА О.В. РИБАЛОВА)

Полтавський державний медичний університет

відомим далеко за межами України. Він поєднував у собі риси мудрого керівника, талановитого педагога, що відкривав студентам безмежний світ знань, був чуйною людиною, здатною відчувати чужий біль як власний. Його можна вважати взірцем відданого й безкорисливого служіння професії, прикладом для наслідування його учнями й колегами.

О.В. Рибалов народився 2 травня 1941 року в далекому Хабаровську, куди після закінчення інституту був направлений працювати його батько. Родина раділа появі сина, будувала плани на майбутнє. Та цим планам не судилося здійснитись: через лічені тижні розпочалась найкривавіша війна. Батько пішов на фронт, а мати залишилась одна з немовлям на руках. Дитинство Олега Васильовича важко назвали щасливим, адже припало воно на тяжкі воєнні й повоєнні роки. І хоча вже через рік від початку війни, отримавши тяжке поранення, батько повертається з фронту, і сім'я Рибалових назавжди залишає Далекий Схід і переїздить до Ставрополя, та скрутно жилося тоді по всій країні.

Але, незважаючи на нелегкі умови життя, рік майбутній метр хірургічної стоматології допитливим, навчався старанно й наполегливо, мріяв стати лікарем. З дитячих років формується світ його різноманітних захоплень, серед яких юний Олег віддавав перевагу спорту й полюванню. Цим уподобанням він залишився вірним протягом усього життя: походити лісовими стежками чи полями з мисливською рушницею в руках було для Олега Васильовича найкращим відпочинком.

Після закінчення в 1958 році Ставропольської середньої школи №6 перед юнаком не стояло

питання, що робити далі. Він втілює свою мрію – вступає на стоматологічний факультет Ставропольського медичного інституту. Під час навчання О.В. Рибалов виділявся особливою відповідальністю, сумлінністю, цілеспрямованістю, бажанням до тонкощів оволодіти обраним фахом.

Викладачі відразу звернули увагу на обдарованого студента, який до пізнього вечора засиджувався над книжками в бібліотеці, годинами

спостерігав за операціями, які виконували досвідчені хірурги. Помітивши прагнення наполегливого юнака якомога швидше почати працювати самостійно, йому майже одразу дозволили асистувати на операціях.

У цей же час у життя О.В. Рибалова приходять і наука. Він стає одним із найактивніших учасників студентського наукового гуртка.

Свою трудову діяльність О.В. Рибалов розпочав у 1963 році в Кочубеївській районній лікарні Ставропольського краю. Протягом наступних трьох років він працював лікарем-ординатором відділення щелепно-лицевої хірургії Ставропольської крайової лікарні й одночасно – асистентом кафедри хірургічної стоматології Ставропольського медичного інституту. Уже тоді молодий лікар провів не одну складну операцію, що врятувала життя й здоров'я багатьох пацієнтів. А його першою відзнакою стає Подяка відділу охорони здоров'я Ставропольського краю за високу якість надання медичної допомоги чабам і членам їхніх сімей, які жили на «чорних землях» у горах.

Набутий клінічний досвід, результати проведеного лікування стають основою наукових досліджень Олега Васильовича. Він бере активну участь у роботі науково-практичних конференцій, публікується в наукових виданнях.

Маючи пристрасне бажання глибоко займатись наукою, у 1966 р. О.В. Рибалов вступає до

аспірантури при кафедрі пропедевтики хірургічної стоматології Московського медичного стоматологічного інституту. На той час кафедру очолював видатний щелепно-лицевий хірург, соратник професора О.І. Євдокимова – професор Г.А.Васильєв. Саме під керівництвом цього відомого науковця в 60-х роках почалось формування радянської школи сіалології. Олегу Васильовичу пощастило бути біля витоків дослідження проблеми діагностики й лікування хвороб слинних залоз і самому стати одним із фундаторів цього напрямку медицини. У 1971 році О.В. Рибалов під керівництвом професора Васильєва блискуче захищає кандидатську дисертацію на тему «Клініка, діагностика та лікування первинних паротитів». Особливою цінністю цієї роботи була детальна розробка цитологічної картини секрету слинних залоз при різних формах сіаладеніту.

Уже в роботі над кандидатською дисертацією проявились головні риси О.В. Рибалова як науковця – високий професіоналізм, ґрунтовність,

принциповість і доброчесність, прагнення досягти досконалості в роботі. Будь-яка наукова проблема, над якою працював учений, мала бути вивчена ним глибоко, всебічно, до найдрібніших деталей. Він вважав, що лише в такому разі можна розраховувати на справжню об'єктивність дослідження. Тому стає цілком зрозумілим, чому Олег Васильович, перебуваючи в аспірантурі, йде навчатись на курси цитології та мікробіології при науково-дослідному інституті туберкульозу, якими керувала завідувачка цитологічної лабораторії І.С. Мечева.

Під час навчання в аспірантурі О.В. Рибалов користувався беззаперечним авторитетом серед викладачів і студентів. Його обирали до ради молодих учених, він був членом редакційної колегії збірників наукових праць аспірантів і ординаторів Московського медичного стоматологічного інституту.

Навчаючись у аспірантурі, Олег Васильович зустрів і свою «другу половинку». Галина Павлівна Махракова на все життя стала не лише вірною дружиною, а й надійною подругою, помічницею, одностуденткою, порадицею, оскільки й сама була лікарем і науковцем.

Після завершення навчання в аспірантурі О.В. Рибалов переїздить до Полтави, яка назажди стане для нього рідним містом. Варто нагадати, що в 1967 році відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР сюди був переведений Ха-

рківський медичний стоматологічний інститут. Спочатку тут почали працювати кафедри медико-біологічного профілю, а через рік – і клінічні кафедри. Гостро постала проблема кваліфікованих викладацьких кадрів. Молодий перспективний фахівець з ентузіазмом відгукнувся на пропозицію взяти участь у розбудові цього навчального закладу. У листопаді 1970 року він був обраний на посаду асистента кафедри хірургічної стоматології Полтавського медичного стоматологічного інституту.

З виробничої необхідності у 1974-1975 навчальному році Олег Васильович був переведений на кафедру патологічної анатомії. Саме тоді він знайомиться і плідно співпрацює з А.П. Гасюком. Їхні ділові стосунки швидко переросли в міцну і щирю дружбу, яка тривала до останніх днів життя цих видатних вчених.

У 1976 році починається новий етап у науковій, лікувальній і викладацькій діяльності О.В. Рибалова. Він починає працювати на кафедрі стоматології дитячого віку, спочатку на посаді асистента, а з 1980 р. – доцента. Саме тоді він зосередився на дослідженні ще одного аспекту сіалології – захворюваннях слинних залоз у дітей. Працював, як завжди, завзято, енергійно й самовіддано. Підсумком цієї роботи став успішний захист у 1987 році докторської дисертації на тему «Клініка, діагностика, лікування та профілактика гострого і хронічного сіаладенітів у дітей». У ній автор уперше встановив наявність вродженої неповноцінності залозистого апарату в дітей, хворих на неепідемічний паротит.

У цей період вражаючими були й масштаби, і результати лікувальної роботи О.В. Рибалова. На базі дитячої стоматологічної поліклініки за сприяння Полтавського обласного відділу охорони здоров'я він створив «Центр для вивчення й лікування захворювань слинних залоз». Крім того, на той час він був першим і єдиним у Полтаві хірургом, який виконував унікальні пластичні операції з усунення таких тяжких вад щелепно-лицевої ділянки як вроджені незрощення верхньої губи й піднебіння. Його віртуозні руки повернули радість життя не одному десятку маленьких пацієнтів і їхнім батькам.

Захистивши докторську дисертацію й обійнявши посаду професора кафедри стоматології дитячого віку, Олег Васильович щедро ділився своїм досвідом, знаннями, майстерністю з учнями, яких із кожним роком ставало все більше й більше. Авторитет професора О.В. Рибалова як наукового керівника, консультанта, опонента був беззаперечним. Одним із перших його учнів, яким Олег Васильович дуже пишався, був П.І. Ткаченко. Під керівництвом О.В. Рибалова він захистив спочатку кандидатську, а згодом – докторську дисертації, отримав учене звання професора, очолив кафедру дитячої хірургічної стоматології.

Олегу Васильовичу було притаманне постійне прагнення до здобуття нових знань, їх розширення, реалізації різнопланових інтересів. Так, підготовку докторської дисертації, активну викладацьку й лікувальну діяльність він успішно поєднував із заочним навчанням у Всесоюзному інституті інформатики, який закінчив у 1977 році,

отримавши диплом зі спеціальності «Наукова організація інформаційних систем». Здобувши необхідну підготовку, науковець створив і на громадських засадах очолив відділ наукової медичної інформації Полтавського медичного стоматологічного інституту, що досі діє в Українській медичній стоматологічній академії.

Де б не працював професор О.В. Рибалов, його робота завжди була бездоганною й успішною. Та найяскравіше його зірка засяяла тоді, коли він у 1990 році очолив кафедру хірургічної стоматології. Це дозволило не лише реалізувати його потужний науковий і викладацький потенціал, а й повною мірою проявити якості вмілого керівника, організатора навчального процесу.

Незважаючи на те, що Олег Васильович уникав авторитарних методів управління, він зумів досягти злагодженої роботи колективу кафедри, спрямувати її на виконання поставлених завдань. Він вирізнявся унікальною здатністю підставити своє плече тим, хто опинявся в скрутній ситуації, потребував підтримки.

Основним методом впливу на підлеглих Олег Васильович обрав власний приклад. Він був блискучим лектором, який тонко відчував аудиторію, досконало володів логікою й методикою викладу тієї чи іншої навчальної проблеми. Викликало захоплення те, як глибоко володіє професор теоретичним матеріалом, уміє доступно пояснити складні питання клініки й лікування хі-

рургічних хвороб. Його майстерність викладача відточувалась роками копіткої праці над собою. Олег Васильович був надзвичайно вимогливим, перш за все, до себе. Він вважав, що тільки тоді, коли ти сам демонструєш сумлінність і відповідальність у ставленні до справи, можеш вимагати цього від інших.

Та найбільше своєї уваги професор О.В. Рибалов приділяв розвитку наукових досліджень. Захоплення викликає широта його наукових інтересів і вміння правильно обирати пріоритетні напрями діяльності. Результати багаторічної клінічної практики, застосування нових методів лікування знайшли відображення в понад 500 публікаціях, у тому числі 8 підручниках, 32 на-

вчальних посібниках, 4 авторських свідоцтвах на винахід, 12 патентах України, 7 інформаційних листах, 18 раціоналізаторських пропозиціях. Він був членом редакційних колегій п'яти наукових фахових журналів. Його доповіді звучали на 15 міжнародних і 12 республіканських з'їздах стоматологів, 2 з'їздах морфологів України.

Професор О.В. Рибалов виховав цілу плеяду науковців, сформував школу сіалології в Україні. Під його керівництвом було захищено дисертації з проблем аналізу наслідків і прогнозу лікування хворих на гострий і хронічний паротит (І.В. Яценко), морфофункціонального стану привушних слинних залоз при травмах нижньої щелепи (О.В. Борисова), стану привушних залоз і органів порожнини рота при гострому апендициті й перитоніті в дітей (О.В. Гуржій), сіалозів і хронічних сіаладенітів в умовах екологічного забруднення фторидами й радіонуклідами (В.І. Митченко), морфофункціонального стану великих слинних залоз при запальних захворюваннях прилеглих до них тканин (Л.М. Саяпіна), морфофункціонального стану підщелепних слинних залоз при хронічних паротитах (В.І. Смаглюк), стану привушних залоз і гомеостазу порожнини рота при хронічних неспецифічних захворюваннях легень (М.Г. Скікевич), морфофункціонального стану привушних залоз при порушенні неврологічного статусу пацієнтів (В.М. Гаврильєв).

Згодом О.В. Рибалов зосередився на розробці й інших актуальних проблем хірургічної стоматології. Він керував підготовкою дисертаційних досліджень, присвячених вивченню відмінностей у зовнішній будові каротидного клубочка (С.М. Смажило); можливостей корекції ноотропами репаративного остеогенезу при ушкодженнях нижньої щелепи (Л.І. Волошина); патогенетичних особливостей запальних процесів щелепно-лищевої ділянки в дітей і диференційованих підходів до їх лікування (П.І. Ткаченко); консервативних методів лікування в комплексній терапії дисфункції скронево-нижньощелепного суглоба (О.Ю. Стоян); захворюваності на злоякісні новоутвори щелепно-лищевої ділянки й причинам їх пізньої діагностики (Н.А. Соколова); профілактичних заходів щодо запобігання запаль-

ним ускладненням у плановій амбулаторній хірургії порожнини рота (В.Д. Ахмеров); сучасних методів лікування дистальної оклюзії зубних рядів, з'ясуванню помилок і ускладнень (Л.В. Смаглюк); застосуванню продуктів ембріофетоплацентарного комплексу в лікуванні периферичних уражень лицевого нерва (О.С. Іваницька); функціональних і анатомічних змін при однобічному вивиху нижньої щелепи й методики їх корекції (П.О. Москаленко).

Загалом під керівництвом проф. Рибалова О.В. було підготовлено й захищено 3 докторські й 18 кандидатських дисертацій.

Не можна не дивуватись життєвій енергії, наспізі Олега Васильовича. Здавалось, для нього в добі було не двадцять чотири години, а набагато більше: настільки наповненим був кожний день його життя. Професор О.В. Рибалов був дійсним членом Європейської асоціації черепно-щелепно-лицевих хірургів, засновником Асоціації щелепно-лицевих хірургів України, академіком Української академії наук. Маючи величезний авторитет у наукових колах, О.В. Рибалов відіграв важливу роль у створенні при Українській медичній стоматологічній академії спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій за фахом «Стоматологія». З 1991 року він стає заступником голови, а з 1999 по 2007 рік – головою спеціалізованої вченої ради.

У 1988-1992 рр. Олег Васильович очолював Республіканську наукову проблемну комісію зі стоматології. Він неодноразово брав участь в акредитації медичних вишів, призначався головою державних екзаменаційних комісій на іспитах у медичних вищих навчальних закладах Сімферополя, Львова, Донецька, Дніпропетровська та інших міст.

З 1988 року професор О.В. Рибалов – член навчально-методичної комісії «Стоматологія» при МОЗ СРСР і голова секції «Хірургічна сто-

матологія» навчально-методичної комісії при МОЗ України.

О.В. Рибалов обирався депутатом районної ради м. Полтави. Трудова діяльність Олега Васильовича була відзначена Почесною грамотою Верховної Ради України «За заслуги», грамотами Міністерства охорони здоров'я й Міністерства вищої освіти України. Він мав відзнаки «Відмін-

ник охорони здоров'я» і «Відмінник освіти України».

До останніх днів життя професор О.В. Рибалов вів активну викладацьку роботу, консультував хворих, проводив складні операції, готував молодих вчених, виховував студентів.

У народі кажуть, що людина живе стільки, скільки про неї пам'ятають. Тож Олег Васильович Рибалов буде жити ще дуже довго, оскільки пам'ять про нього зберігатимуть рідні, друзі, колеги, його учні, тисячі студентів. Ми будемо пам'ятати його як неординарну, цілеспрямовану особистість із багатогранним інтелектом, міцною

громадянською позицією, з відкритою до людей душею, щедрою на добро.

З почуттям глибокої поваги, щирої вдячності схилиємо голови й віддаємо данину безмірної подяки нашому вчителю, великому вченому, талановитому лікарю, професору **Рибалову Олегу Васильовичу**.